

KARJERAS IZGLĪTĪBA VISPĀRĒJĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS

Career Education in General Education Institutions

Līga Paula

Valeria Malyavina

Latvia University of Agriculture, Latvia

Abstract. *The aim of the research is to find out the problems and solutions of career education in primary and secondary education institutions of Zemgale planning region (ZPR). In order to achieve the aim, the following research questions were set: 1) what are the functions of career education in primary and secondary education institutions; 2) how career education is implemented in ZPR; 3) what factors positively and negatively affect implementation of career education, and 4) what are the outcomes of career education. The theoretical review of the study is based on functional structuralism and document analysis about career education. Empirical data were obtained during semi-structured interviews with representatives of schools where career education is offered. It was concluded that the core idea of the career education is to help students to develop and realize their skills, interests and abilities, as well as to choose future profession and the most suitable educational institution. Problems related to implementation of career education are lack of time, difficulty to organize multiple events, difficulties to plan events so they do not interfere with school work, many students are not interested in the event they have to participate in, the lack of financial resources and also the lack of career specialists in schools.*

Keywords: *Career, Career Education, General Education Institutions, Zemgale region.*

Ievads

Introduction

Mūsdienu dinamiskajā sabiedrībā indivīdam jāspēj nepārtraukti mainīties un pilnveidoties, apgūt jaunas kompetences, attīstīt savu personību, lai būtu sociāli aktīvs un iekļautos darba tirgū. Jaunieši savu dzīves ceļu un profesiju bieži izvēlas tieši skolas laikā, taču nereti tas nav viegli, ja nav pārlicības par savām spējām un talantiem, ir dažādas intereses vai gluži pretēji - to trūkst. Lai indivīdam palīdzētu izvēlēties piemērotāko izglītības ceļu vai nodarbošanos, karjeras izglītība nodrošina atbalstu gan informējot, gan konsultējot (Vanovska, 2009). Labi īstenoti karjeras izglītības pasākumi vispārējās izglītības iestādēs ne tikai sniedz atbalstu jauniešiem sekmīgākā viņu dzīves ceļa izvēlē, bet var palīdzēt risināt problēmu, ar ko saskaras Latvijas augstskolas un arī profesionālās

izglītības iestādes - liels studējošo atbirums. Bieži tas notiek tādēļ, ka jaunieši nav pratuši izvēlēties atbilstošāko studiju virzienu un profesiju. Arī Eurydice 2014. gada ziņojumā par augstākās izglītības modernizāciju Eiropā uzsvērtā tendence ES valstīs risināt studentu atbiruma problēmu (European Commission/EACEA/Eurydice, 2014). Karjeras izglītība un karjeras atbalsta pasākumi jau vispārējās izglītības posmā ir nozīmīgs priekšnosacījums jauniešu apzinātai izglītības un karjeras izvēlei, jo tie vairo arī jauniešu motivāciju iekļauties izglītības procesos un iegūt kvalifikāciju (Par Izglītības attīstības..., 2014). Latvijā šajā kontekstā tiek īstenoti tādi pasākumi kā, piemēram, “Karjeras nedēļa”, “Ēnu dienas”, ekskursijas uzņēmumos “Uzņēmumu atvērto durvju nedēļa” laikā, “Atvērto durvju dienas”, izglītības izstāde “Skola”. Izglītības iestādēs papildus šīm aktivitātēm iespēju robežās tiek organizēti arī konkursi un spēles, ekskursijas, vieslekcijas un citi pasākumi. Diemžēl ne visās vispārējās izglītības iestādēs ir pieejami karjeras konsultanta pakalpojumi, karjeras izglītība var tikt īstenota formāli, nerasniedzot iecerētos rezultātus. Tādēļ pētījuma mērķis ir noskaidrot karjeras izglītības īstenošanas problēmas vispārējās izglītības iestādēs Zemgales plānošanas reģionā (ZPR) un to risinājumus. Empīriskajā pētījumā izmantota kvalitatīvā pētnieciskā pieeja: veikts iepriekš veikto pētījumu apskats, veikta dokumentu analīze (izmantoti attīstības plānošanas un izglītības politikas dokumenti) un veiktas daļēji strukturētās intervijas ar karjeras īstenošanā iesaistītajiem pedagogiem un citiem speciālistiem.

Karjeras izglītības jēdziena konceptualizācija *Interpretation of the career education*

Karjera ir cilvēka resursu efektīva izmantošana dzīves mērķu sasniegšanai, cilvēka mērķtiecīga darbība savu kompetenču pilnveidei un izpausmei visa mūža garumā. Tas ir nepārtraukts mācīšanās un attīstības process, tā ir cilvēka virzība visa mūža garumā gan sociālajā, gan profesionālajā jomā (Karjeras izglītība skolā, 2009). Saskaņā ar Izglītības likumu, karjeras izglītība ir izglītības procesā integrēti pasākumi, lai nodrošinātu izglītojamo karjeras vadības prasmju apguvi un attīstīšanu, kas ietver savu interešu, spēju un iespēju apzināšanos tālākās izglītības un profesionālās karjeras virziena izvēlei (Izglītības likums, 1999). Sākotnēji karjeras jēdzienu asociēja ar sekmīgu profesionālo darbību kādā jomā, kur ir iespējama izvirzīšanās, popularitātes un slavas sasniegšana. Sevišķi 19. gs. ar jēdzienu „karjera” raksturoja cilvēka dzīves gaitu (Frigerio & McCash, 2013). Mūsdienās karjeras jēdziena saturs ir paplašinājies, un ar to saprot ne tikai izaugsmi profesionālajā jomā, bet arī likumsakarīgu personības izaugsmi un nodarbošanās secīgu maiņu visas dzīves garumā; karjeru konceptualizē kā “dzīvesplašu” un “dzīvesilgu” parādību (Karjeras izglītība skolā, 2009; Frigerio & McCash, 2013:56). Karjeras veidošana ir nepārtraukts process, kurā cilvēks

izmanto informāciju gan par sevi, gan apkārtējo pasauli, lai izvēlētos savu nodarbošanās jomu un profesiju.

Karjeras veidošanu var analizēt gan indivīda līmenī, domājot par katra jaunieša profesionālo attīstību un vietu sabiedrības struktūrā, gan sabiedrības līmenī, valstī kopumā domājot par sistēmisku pieeju jaunās paaudzes un nākotnes darbaspēka izglītošanā, lai indivīdi rastu iespējas mērķtiecīgāk izmantot savus talantus, tādējādi dodot savu ieguldījumu sabiedrības labā. Izmantojot strukturālā funkcionālisma pieeju, ir iespējams analizēt karjeras izglītības funkcijas sociālā sistēmā. Šī pieeja apskata sabiedrību kā sistēmu, kur tās atsevišķās daļas (apakšsistēmas) mijiedarbojas un pilda noteiktas funkcijas, lai sasniegtu sistēmas stabilitāti. T. Pārsonss, strukturālā funkcionālisma pamatlicējs, par karjeras izglītības nozīmīgumu savos darbos rakstīja jau 20. gadsimta vidū (Parsons, 1951). Viņš raudzījās uz izglītības sistēmu kā svarīgu mehānismu indivīdu atlasei viņu nākotnes lomām sabiedrībā. Tādējādi skolas, izvērtējot un novērojot skolēnus, pielāgo viņu talantus, iemaņas, prasmes un spējas profesijām, kas viņiem visvairāk atbilst, savukārt jauniešiem ir iespējas sevi dziļāk iepazīt un atklāt savu potenciālu (Welde et al., 2016; Haralambos & Heald, 1980:176). Izglītība kā viena no sabiedrības apakšsistēmām veic būtiskas funkcijas, īstenojot socializāciju, profesionālo apmācību, sociālo kontroli (latentā funkcija), un sagatavojot jauniešus pieaugušo dzīvei (Andersen & Taylor, 2008:425; Haralambos & Heald, 1980:175).

Saskaņā ar Izglītības likumu, karjeras izglītības nodrošināšana Latvijā ir pašvaldību pienākums (Izglītības likums, 1999). Valsts izglītības standarti Latvijā nosaka, ka viens no izglītības mērķiem ir sagatavot jauniešus pieņemt atbildīgu lēmumu, izvēloties sev profesiju. Karjeras izglītība jāintegrē visā izglītības procesā un tās uzdevumi ir, pirmkārt, palīdzēt skolēniem pašattīstīties, otrkārt, motivēt un palīdzēt izpētīt dažādas karjeras iespējas un, treškārt, palīdzēt plānot un vadīt savu karjeru (Karjeras izglītība skolā, 2009). Lai skolēnus maksimāli sagatavotu pārejai no skolas dzīves uz pieaugušo darba dzīvi, skolām ir jānodrošina saviem skolēniem aizvien daudzveidīgāks un lielāks mācīšanās pieredžu skaits. Viens no veidiem, kā var sekmīgi realizēt karjeras izglītības īstenošanu skolās, ir partnerību jeb sadarbības veidošana (Pudule, 2012), kas var nodrošināt dinamiskāku karjeras izglītības īstenošanas procesu. Veidojot karjeras izglītības programmas, kas ir pakārtotas skolas vīzijai, attīstības prioritātēm un mērķiem, kas savukārt saskan ar pašvaldības prioritātēm izglītībā, ir viena no iespējām, kā veiksmīgi integrēt karjeras izglītību visā izglītības procesā – gan formālajā, gan neformālajā izglītībā. Būtiska ir arī vecāku iesaiste šajos procesos (Oomen, 2016). G. Pudule secina, ka skolās, kurās īsteno karjeras izglītību, skolēni ir vairāk informēti arī par Nodarbinātības valsts aģentūru un vairāk uzmanības tiek veltīts sevis iepazīšanai klases audzināšanas stundās un savu sasniegumu izvērtēšanai karjeras izglītībā, arī tiek vairāk strādāts pie skolēnu

prasmju, zināšanu, kas ir nepieciešamas karjeras izpētei, veidošanas un arī tām prasmēm, kas nepieciešamas karjeras izvēlei un karjeras plānošanai (Pudule, 2013). Taču tika arī secināts, ka kopumā skolās nepietiekama uzmanība tiek veltīta karjeras vadībai nepieciešamo pamatprasmju apguvei, piemēram, laika plānošanai, problēmu risināšanai, lēmumu pieņemšanai un konfliktu risināšanai. Maz uzmanības arī tiek veltīts to prasmju veidošanai, kas nepieciešamas sevis izpētei ilgtermiņā un izvērtēšanai. Arī citos pētījumos secināts, ka visaptverošas karjeras izglītības programmas ieviešana skolā ir rūpīgi jāplāno (Welde et al., 2016; Karjeras izglītība skolā, 2009; Wolffe, 1999). Karjeras izglītības pasākumus var integrēt mācību priekšmetu stundās, klases audzināšanas stundās un ārpusklases pasākumos. Karjeras izglītībai būtu jākoncentrējas uz izglītības saturu, skolēnu attīstību un kritisko domāšanu (McCash, 2008; Barnes et al., 2010). Latvijā karjeras attīstības atbalsta sistēma ietver informācijas nodrošināšanas un karjeras konsultāciju pakalpojumus izglītības un nodarbinātības sektoros.

Pētījuma metodoloģija un rezultātu analīze ***Research methodology and analysis of the results***

Empīriskajā pētījumā, kas norisinājās 2017. gadā no marta līdz maijam, tika veikta dokumentu analīze un deviņas daļēji strukturētās intervijas ar ZPR ekspertu izglītības jautājumos, *prakse.lv* pārstāvi un reģiona izglītības iestāžu pedagogiem, kuru kompetencē ir karjeras izglītības jautājumi. Vispirms tika analizēti izglītības politikas un ZPR attīstības plānošanas dokumenti, lai konstatētu, vai un kā tajos atspoguļota karjeras izglītības loma un īstenošanas instrumenti vispārējās izglītības iestādēs. Tika analizētas arī izraudzīto izglītības iestāžu karjeras izglītības programmas un plāni. Dokumentu analīze bija pamats, lai veidotu daļēji strukturēto interviju jautājumu vadlīnijas. Interviju jautājumi tika formulēti tematiskos blokos par to, kādas ir karjeras izglītības funkcijas un uzdevumi, kāda ir karjeras izglītības programma izglītības iestādē un ko tā ietver, kādi ir karjeras atbalsta pasākumi, kādi faktori ietekmē karjeras izglītības īstenošanu un ar kādām grūtībām iestādes saskaras.

Respondentu izlasē tika iekļautas septiņas ZPR pilsētu (Jēkabpils, Jelgavas, Bauskas un Dobeles) vispārējās izglītības iestādes, kurās tiek īstenota karjeras izglītība. Pētījumā izvirzīti šādi pētnieciskie jautājumi:

1. Kādas ir karjeras izglītības funkcijas vispārējās izglītības iestādēs?
2. Kā karjeras izglītība tiek īstenota ZPR?
3. Kādi faktori karjeras izglītības īstenošanu ietekmē pozitīvi un negatīvi?
4. Kādi ir karjeras izglītības rezultāti ZPR?

Šajā rakstā tiek atspoguļoti interviju rezultāti, kuri analizēti atbilstoši pētnieciskajiem jautājumiem.

Par **karjeras izglītības funkcijām vispārējās izglītības iestādēs** informanti pauda līdzīgas atbildes: karjeras izglītība palīdz izglītojamiem un viņu vecākiem apzināties bērnu spējas, prasmes un intereses, lai atbilstoši tām varētu izvēlēties sev piemērotu profesiju un tālāko izglītības iestādi. Pedagogi un karjeras konsultanti savukārt palīdz skolēnam izvēlēties turpmāko dzīves ceļu, ņemot vērā katra skolēna individualitāti. Interviju laikā tas tika minēts kā viena no svarīgākajām karjeras izglītības funkcijām. ZPR eksperts atzīmēja, ka karjeras izglītība skolās ir viens no instrumentiem, kas palīdz valsts mērogā risināt nodarbinātības jautājumus: ja šis instruments nav attīstīts un labi nedarbojas, nav pilnvērtīgi iespējams panākt reģionam un pašvaldībām nepieciešamo speciālistu nodrošinājumu. Karjeras izglītība veic manifestās funkcijas: jauniešu interešu, spēju un iespēju apzināšanos, karjeras mērķu izvirzīšanu, savas karjeras vadīšanu, zināšanu un izpratnes iegūšanu par darba pasauli, tās saikni ar izglītību, par karjeras plānošanu un tālākizglītības iespējām. Respondentu viedokļi atklāj arī karjeras izglītības latentu funkciju: karjeras izglītība ir instruments, kuru var izmantot, plānojot speciālistu sagatavošanu un nodarbinātību reģionos. Intervijās tika norādīts uz to, ka ne tikai skolām jāveicina jauniešu interese un zināšanas par atbilstošas profesijas izvēli, bet šajā procesā mērķtiecīgi jāiesaistās arī citām ieinteresētajām pusēm, piemēram, darba devējiem, pašvaldībām un tām izglītības iestādēm, kur jaunieši turpina mācības.

Karjeras izglītības īstenošana ZPR pārsvarā ir pašu izglītības iestāžu ziņā. Karjeras izglītība tiek vadīta, izmantojot speciāli izveidotas karjeras izglītības programmas vai plānus izglītības iestādēs. Piemēram, vienā no Jēkabpili pētītajām izglītības iestādēm karjeras plānošanas pasākumus klases līmenī plāno klašu audzinātāji un saistībā ar skolas plānu, izmantojot Eiropas Sociālā fonda metodiskos līdzekļus karjeras izglītībai. Arī Bauskā pētītajā izglītības iestādē ir plāns, kuru īsteno, karjeras izglītību integrējot gan mācību priekšmetu tematiskajos plānos, gan uz tikšanās ar jauniešiem aicinot dažādu jomu speciālistus un izglītības iestādes absolventus. Līdzīgi tas notiek arī citās pētītajās izglītības iestādēs. Intervijās tika atzīmēts, ka ierastā prakse ir karjeras izglītību integrēt visos mācību priekšmetos saistībā ar apgūstamo tēmu un mācību priekšmetu programmām. Karjeras izglītības integrēšanas intensitāte mācību priekšmetos ir atkarīga no pašiem skolotājiem. Viens no intervētajiem pedagogiem Dobelē norāda: „*Mēs patiešām skrupulozi izpētījām katra mācību priekšmeta standartu un programmu, kura tēma [...] sasaucas arī ar karjeras izglītības jautājumiem. [...] ar katru priekšmeta jomas skolotāju mēs šo pārrunājām, [...] un katrs skolotājs sava priekšmeta mācīšanas programmā ir arī ielicis, realizēt skolas karjeras izglītības programmu.*” Kādas ģimnāzijas karjeras konsultants Jelgavā atzīmē, ka karjeras izglītība “*visintensīvāk tiek integrēta audzināšanas stundās, sociālo zinību stundās, latviešu valodā, komerczinībās,*

bioloģijā, ķīmijā un citos. Principā, jebkurā stundā tas ir izdarāms, ja mācību procesam pieiet radoši”.

Karjeras izglītības īstenošanā nozīmīgu atbalstu sniedz pašvaldības, līdzdarbojoties mācību ekskursiju organizēšanā, pasākumu rīkošanā. Visas pētītās izglītības iestādes piedalās valsts mēroga rīkotajos pasākumos, piemēram, izstādē “Skola”, “Ēnu diena”, “Karjeras nedēļa”, kā arī skolas karjeras izglītību integrē mācību priekšmetos, aicina dažādus speciālistus un savu izglītības iestāžu absolventus, dodas ekskursijās uz uzņēmumiem. Pārējie ar karjeras izglītību saistītie pasākumi un aktivitātes pētījumā iesaistītajām izglītības iestādēm atšķiras. Atsevišķās skolās notiek jauniešu iesaiste Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centra un Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātajos pasākumos, tiek īstenotas jauniešu apmaiņas programmas, projektu nedēļas, notiek sadarbība ar augstskolām un koledžām, tiek iesaistīti izglītojamo vecāki, kuri nāk stāstīt par savām profesijām, notiek iesaiste uzņēmumu atvērto durvju dienās. Informanti norādīja dažādus sadarbības partnerus, taču var secināt, ka sadarbība netiek koordinēta reģiona līmenī. Vairāki pedagogi intervijās norādīja, ka karjeras izglītībā efektīvs paņēmieni ir darbs ar interešu grupām. Tā vietā, lai organizētu klases ekskursijas uz vietām, kuras visiem izglītojamiem nešķiet saistošas, ir novadi, kur tiek organizētas karjeras dienas, un skolēniem tiek piedāvāts, piemēram, ieskats dažādās profesijās ar iespēju darboties tādās interešu grupās, kāda profesija jauniešus interesē.

Karjeras izglītības īstenošanu ietekmē dažādi faktori. Pozitīvie faktori ir jauniešu interese par izraudzītajām nākotnes profesijām, sekmīga sadarbība pašvaldībās starp uzņēmējiem un izglītības iestādēm, kā arī aktīvu karjeras speciālistu esamība skolās. Ar jauniešiem ļoti daudz tiek strādāts individuāli, īpaši, ja paši bērni izrāda tādu interesi. Diemžēl visās ZPR izglītības iestādēs karjeras konsultanti nedarbojas vai arī karjeras izglītības speciālista pienākumi tiek veikti amatu savienošanas kārtībā. Respondenti atzīst, ka izglītības iestādē galvenais ir mācību darbs, un karjeras pasākumus, kas ir ārpus klases darba forma, pēc stundām ir ļoti grūti organizēt, jo izglītojamie pārsvarā jau ir aizņemti katrs savās ārpus skolas aktivitātēs. Pētījumā tika noskaidrots, ka resursu trūkums nereti traucē izglītojamiem iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs; tas mazina karjeras izglītības pieejamību. Karjeras izglītības īstenošanu apgrūtina dažāda līmeņa faktori. Tie apkopoti 1. tabulā.

1.tab. **Karjeras izglītības īstenošanu kavējošie faktori**
 Table 1 **Hindering factors affecting implementation of career education**

Līmenis	Kavējošie faktori
Izglītojamie	<ul style="list-style-type: none"> - jauniešu noslogotība - grūtības izvēlēties atbilstošas aktivitātes - intereses trūkums - pārāk liels informācijas daudzums - finansiālie apsvērumi (līdzekļu trūkums ģimenē)
Izglītības iestāde	<ul style="list-style-type: none"> - grūtības saplānot pasākumus ārpusstundu laikā tā, lai netiktu traucēts mācību darbu - karjeras izglītības speciālista trūkums
Sadarbības partneri (valsts institūcijas, pašvaldības, darba devēji, citas izglītības iestādes, vecāki u.c.)	<ul style="list-style-type: none"> - uzņēmumu ieinteresētības un/vai atbalsta trūkums izglītības iestāžu piedāvājumiem un/vai aicinājumiem - koordinētas sadarbības trūkums - redzējuma trūkums valstī kopumā par to, kādas profesijas būs nepieciešamas nākotnē (profesiju monitoringa trūkums) un uz ko virzīt karjeras izglītību

Šajā pētījumā tika identificēti vairāki izaicinājumi jeb problēmas, ar ko saskaras izglītības iestādes, īstenojot karjeras izglītību. Galvenās problēmas un to iespējamie risinājumi apkopoti 2. tabulā. Viena no tām ir karjeras izglītības speciālistu trūkums, kuru nodrošināšana tomēr būtu pašvaldību atbildība, taču tas ir saistīts ar papildus resursu nepieciešamību. Kā problēmu respondenti uzsver arī to, ka karjeras izglītība ir katras pašvaldības un izglītības iestādes atbildība; diemžēl nav vienotas sistēmas reģionā un valstī, lai arī pastāv Karjeras izglītības īstenošanas plāns 2015.-2020. gadam valsts un pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs (Par Karjeras izglītības..., 2016). Karjeras izglītības pasākumi netiek vienmērīgi un sistēmiski nodrošināti visā reģionā, tādēļ ir svarīgi, lai ne tikai katrā skolā tiktu izstrādāts un īstenots sistemātisks un secīgs karjeras izglītības īstenošanas un karjeras attīstības atbalsta pasākumu plāns, bet tāds koordinēti un sadarbībā ar partneriem darbotos arī reģiona un valsts mērogā. Problēmas rada tas, ka skolas un izglītojamie ir noslogoti mācību darbā un ārpusskolas aktivitātēs, tādēļ kolektīviem karjeras izglītības pasākumiem bieži nav laika. Risinājums būtu karjeras izglītības ietvaros organizēt pasākumus interešu grupās ne tikai izglītības iestāžu, bet arī pašvaldības un valsts mērogā, lai katrs izglītojamais rastu iespēju iegūt sev interesējošu informāciju un pieredzi.

Atsevišķi respondenti atzīst, ka ZPR līmenī karjeras izglītība tomēr ir diezgan haotiski organizēta. Tiek saskatītas arī sistēmiskas problēmas vispārējās izglītības līmenī valstī kopumā, kuras atrisinot skolām būtu vairāk laika un iespēju pilnvērtīgāk īstenot karjeras izglītību. Piemēram, respondenti norāda, ka vairākos mācību priekšmetos dublējas mācību saturs, kura apguve prasa laiku, taču, izvērtējot un sakārtojot mācību saturu, varētu rast vairāk iespēju karjeras izglītības

pasākumiem. Jācer, ka tas tiks īstenots jaunajā kompetenču pieejā balstītajā mācību saturā.

2.tab. **Karjeras izglītības īstenošanas problēmas un to iespējamie risinājumi**
Table 2 Problems in implementation of career education and their possible solutions

Problēmas	Risinājumi
Karjeras izglītības speciālistu trūkums izglītības iestādēs	Pašvaldībām rast līdzekļus karjeras izglītības speciālista nodrošināšanai katrā izglītības iestādē
Nepietiekama karjeras izglītības pasākumu koordinēšana reģiona līmenī	Lai karjeras izglītības aktivitātes būtu mērķtiecīgākas, tās koordinēt ZPR līmenī, sadarbojoties iespējami vairākām ieinteresētajām pusēm (izglītības iestādes, pašvaldības, nevalstiskā, privātā un valsts sektora instiūcijas)
Izglītojamo intereses trūkums un zema motivācija un/vai iesaiste karjeras izglītības pasākumos	Pašvaldību un reģiona mērogā veicināt karjeras izglītības pasākumu organizēšanu interešu grupās
Liela izglītojamo noslodze ārpus skolas aktivitātēs, kas apgrūtina karjeras izglītības pasākumu plānošanu	

Izvērtēt **karjeras izglītības rezultātus** nav vienkāršs uzdevums, jo tie pārsvarā nav saskatāmi īstermiņā. Respondenti norāda, ka izglītības iestādes seko līdzīgu absolventu tālākās izglītības gaitām: tiek analizēts, cik daudz jauniešu turpina izglītību vidējā izglītības posmā un augstskolās, kādas profesijas tiek apgūtas, kādas studiju programmas tiek izvēlētas, vai mācības notiek Latvijā vai ārzemēs, vai jaunieši studijas pabeidz sekmīgi. Atsevišķās izglītības iestādēs novērots, ka ir milzīga interese par karjeras konsultanta individuālo konsultāciju iespējām. Arī to respondenti uzskata par karjeras izglītības rezultātu, ja jaunieši apzinās savu izvēlu ietekmi uz viņu turpmāko izglītības ceļu un profesionālo darba dzīvi.

Diskusija *Discussion*

Ir būtiski nodrošināt daudzveidīgu karjeras izvēles pasākumu kompleksu visiem izglītojamajiem Latvijā, iesaistot plašu sadarbības partneru kopumu: nozaru profesionālās organizācijas, valsts un pašvaldību institūcijas, uzņēmumus, kā arī izglītības iestādes dažādās izglītības pakāpēs. Citu valstu pētījumi liecina, ka papildus karjeras izglītības programmu izvērtējumiem būtu jāpēta arī tas, kādā pakāpē karjeras izglītības programmas atbalsta jauniešus pārejā no skolas uz darba dzīvi (piemēram, Landine, 2013). Jaunzēlandē uzskata, ka karjeras izglītība un tās vadība ir neatņemams daudzveidīgas un sabalansētas izglītības

nodrošināšanas elements katrā skolā (Sewell, 2009). Tur veiktā pētījumā noskaidrots, ka lielākām skolām bieži vien ir pieejams vairāk resursu un karjeras speciālistu nekā mazākām skolām, līdz ar to lielākas skolas vairāk veido karjeras attīstības stratēģijas, programmas un pasākumus, bet mazākas skolas īsteno tikai konsultanta tikšanos ar izglītojamiem (Furbish & Reid, 2013). To pierāda arī šajā rakstā atspoguļotais autoru pētījums – karjeras speciālistu trūkums ierobežo piedāvāto pasākumu kopumu un konsultāciju pieejamību. Lietuvā, analizējot karjeras vadības sistēmas esamību izglītības iestādēs un karjeras attīstības pakalpojumu pieejamību, secināts, ka trūkst kvalificēta personāla karjeras vadībā, ir problēmas ar darbību koordināciju starp dažādām iestādēm (Luobikiene, 2015). Pētījumā piedāvāts veikt procesu monitoringu un elastīgi reaģēt uz mūsdienu izaicinājumiem darba tirgū, lai karjeras izglītības rezultātā indivīdi izvairītos no sociāli pievilcīgu, bet darba tirgū nepieprasītu profesiju apgūšanas (Luobikiene, 2015). Arī pētījums ZPR liecina par nepieciešamību vairāk koordinēt karjeras izglītību gan pašvaldību, gan reģiona līmenī, sekmējot ciešāku un mērķtiecīgāku sadarbību starp iesaistītajām pusēm. Jāpiebilst, ka arī vecākiem mēdz būt liela nozīme jauniešu karjeras izvēlē, tādēļ pētījumos tiek analizēta un pamatota lielāka vecāku iesaiste karjeras izglītībā (piemēram, Oomen, 2016). Tam var noteikti piekrist, jo situācijās, kad jaunieši šaubās vai ir dzīves ceļa meklējumos, līdztekus karjeras izglītībai, vecāku pieredze un viedoklis ir nozīmīgs ietekmējošs faktors.

Latvijā iepriekšējā analīze rāda, ka kvalitatīvas karjeras izglītības īstenošanai izglītības sistēmā pedagogiem ir nepietiekamas profesionālās kompetences karjeras pasākumu īstenošanā, tajā skaitā komunikācijā, informācijas apstrādē un darbā ar informācijas un komunikācijas tehnoloģijām (Par Izglītības attīstības..., 2014). Karjeras izglītība un karjeras atbalsta pasākumi ir nozīmīgs priekšnosacījums jauniešu apzinātai izglītības un karjeras izvēlei, nodrošinot jauniešiem iespēju apzināt savas zināšanas, prasmes un intereses, kā arī iespēju iepazīties ar dažādu profesiju specifiku. Tās ir galvenās karjeras izglītības funkcijas.

Secinājumi

Conclusions

1. Mūsdienu strauji mainīgajā sabiedrībā indivīdam nepieciešamas prasmes būt elastīgam, mērķtiecīgi izvēlēties nodarbošanos, pielāgoties un plānot savu personīgo un profesionālo izaugsmi, tādēļ karjeras izglītība ir būtiska vispārējās izglītības daļa.
2. Karjeras izglītības īstenošana vispārējās izglītības iestādēs ir katras pašvaldības un izglītības iestādes kompetence. ZPR tā tiek īstenota pastāvīgi un parasti pēc noteiktā plāna, izglītojamiem tiek piedāvāti daudzveidīgi nacionāla, reģionāla un lokāla mēroga pasākumi un aktivitātes. Tomēr

mērķtiecīgākai karjeras izglītības īstenošanai nepieciešama ciešāka un koordinētāka sadarbība starp iesaistītajām pusēm reģiona mērogā, kā arī pašvaldību ietvaros starp izglītības iestādēm dažādos izglītības posmos, darba devējiem un valsts institūcijām.

3. Karjeras izglītības īstenošanu ietekmē dažādi faktori gan indivīda līmenī, gan izglītības iestādes un pašvaldības līmenī. Koordinētāka sadarbība starp iesaistītajām pusēm un pārskatīts mācību priekšmetu saturs, novēršot lieku dublēšanos, rastu vairāk laika un iespēju karjeras izglītības pasākumiem.

Summary

Young people often choose their future profession during the school period; therefore career education in primary and secondary education institutions is crucial. Well-established career education which is integrated in the education system can decrease students' dropout number as well as lead towards more informed decisions about future careers. In Latvia, within a framework of career education a variety of activities is organized at national level, for example, the "Career Week", the "Shadow Days", visits to enterprises during the "Open Doors Week", exhibition "School". Schools and municipalities also organize local activities and consultations. Thus the aim of the research is to find out the problems and solutions of career education in general education institutions of Zemgale planning region (ZPR). Empirical data were obtained in 2017 from March to May. Document analysis and nine semi-structured interviews with representatives of ZPR, *prakse.lv* and teachers from seven schools of the region were conducted.

The main function of career education is to help students and their parents to discover talents, skills and interests in order to choose the most suitable future profession and educational institution. Well organized and purposeful career education is also contribution in finding solutions for current labour market problems: mismatch of labour force demand and supply, lack or overproduction of specialists in different industries.

In Zemgale planning region, career education is implemented according to specially designed programmes and plans in each educational institution. There is a trend to integrate career education into a curriculum: various activities are offered to students such as meetings with entrepreneurs, employees, and graduates of the schools, discussions with parents on their professions, excursions, competitions, project weeks, and many others. The degree of integration depends on interest and involvement of particular subject teacher. Counsellors provide individual consultations.

Municipalities are significant partners in career education as well as local employees. However, respondents admitted that coordinated cooperation network should be developed more and it should be strengthened. Teachers acknowledged that interest groups is a very effective tool in career education because students can involve in activities according to their specific interests and demands.

Implementation of career education is affected by a number of factors. Fostering factors are students' interest in their future professional life, well established cooperation between municipalities, entrepreneurs and educational institutions, and availability of a professional counsellor in schools. Unfortunately, every school cannot afford a counsellor. Organizing common events often becomes a challenging task because students are very busy in their studies and activities after school. The hindering factors in career education are lack of students'

interest and time, lack of a counsellor, insufficient interest from the side of employees. To ensure availability of the career consultants is the responsibility of municipalities as they are founders of schools. Some respondents emphasized poor coordination between social agents of a career education in ZPR. They also stressed problems in the system of education: a curriculum of the programmes should be revised in order to find more time and resources for effective integration of career education in the education system.

Literatūra References

- Andersen, M. L., & Taylor, H. F. (2008). *Sociology: Understanding a Diverse Society*. Belmont: Thomson Learning, Inc.
- Barnes, A., Bassot, B., & Chant, A. (2010). *An Introduction to Career Learning and Development 11-19: Perspectives, Practice and Possibilities*. London & New York: Routledge.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2014). *Modernisation of Higher Education in Europe: Access, Retention and Employability*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Frigerio, G., & McCash, P. (2013). Creating Career Coaching. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 30, 54-58.
- Furbish, D., & Reid, L. (2013). Best practices in career education and development in New Zealand secondary schools. *Australian Journal of Career Development*, 22 (1), 14-20.
- Haralambos, M., & Heald, R. (1980). *Sociology: Themes and Perspectives*. Great Britain: Redwood Burn Ltd.
- Izglītības likums (1999). Retrieved from <https://likumi.lv/doc.php?id=50759> .
- Karjeras izglītība skolā (2009). Retrieved from http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_izgliitiiba_skolaa_2010.pdf .
- Landine, J. R. (2013). The Relationship Between Vocational Self – Concept, Ego – Identity Development, and Vocational Decision – Making. *The Canadian Journal of Career Development*, 12 (2), 5-18.
- Luobikiene, I. (2015). Career Guidance in Lithuania: Tradition or Fear of Change? *Proceedings of the 8th International Scientific Conference “Rural Environment. Education. Personality. (REEP)”*, 309-316.
- McCash, P. (2008). *Career Studies Handbook: Career Development Learning in Practice*. United Kingdom: The Higher Education Academy.
- Oomen, A. (2016). Parental Involvement in Career Education and Guidance in Secondary Education. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, 37(1), 39-46 (8).
- Par Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.-2020.gadam apstiprināšanu. Saeimas paziņojums. Retrieved from <https://m.likumi.lv/doc.php?id=266406> .
- Par Karjeras izglītības īstenošanas plānu valsts pašvaldību vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs 2015. – 2020. gadam. (2016). Retrieved from <https://www.vestnesis.lv/op/2016/3.3>.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: The Free Press.
- Pudule, G. (2012). Iespējas partnerības veidošanai karjeras izglītībā vispārizglītojošās skolās. *DU 53.Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”.

- Pudule, G. (2013). *Karjeras izglītības vadības pilnveide vispārizglītojošajās skolās Latvijā*. Promocijas darbs, Latvijas Universitāte.
- Sewell, K. (2009). *Career Education and Guidance in New Zealand Schools*. New Zealand: Career Services.
- Vankovska, V. (2009). Prasmju pilnveide karjeras veidošanā studentiem. In: *Proceedings of the 4th International Scientific Conference*. Jelgava: Jelgava Printing House, 457-470.
- Welde, A. M. J., Bernes, K. B., Gunn, T. M., & Ross, S. A. (2016). Career Education at the Elementary School Level. *Student and Intern Teacher Perspectives*, 43(5), 426-226.
- Wolffe, K. E. (1999). *Skills for Success: A Career Education Handbook for Children and Adolescents with Visual Impairments*. New York: AFB Press.